

31. Черкунов А. Н. Революционное движение среди крестьян на юге России и социал-демократия (Из личных воспоминаний) / А. Н. Черкунов // Каторга и ссылка. – 1925. – № 4. – С. 39–49.
32. Эльцин Б. Работа среди крестьян / Б. Эльцин // 1905 год. Революционное движение в Одессе и Одешине. – Одесса : [б. и.], 1925. – С. 60–72.
33. Этнерович Г. Краткая автобиография / Г. Этнерович // 1905 год на Полтавщине : сб. – Полтава : Полиграфтрест, 1925. – С. 127–129.

Анализируются роль, степень активности и влияния политических организаций, действовавших в сельской местности в 1905–1907 гг. на территории российской Украины, на основе мемуарной литературы.

Ключевые слова: мемуары, Истпарт, РУП, УСД “Спилка”, РСДРП, ПСР, монархисты, либералы, революция, агитация.

The role, the degree of activity and influence of political organizations which acted in the rural area in 1905–1907 in the Ukrainian part of the Russian Empire is analyzed on the basis of memorial literature.

Keywords: memoirs, Istpart (Commission on the History of the October Revolution and the RCP), Spilka (Ukrainian Social-Democratic Union), RSDLP (Russian Social Democratic Labour Party), Esers (Socialist Revolutionary Party), monarchists, liberals, revolution, campaign.

УДК 930.1+930.22

ББК 66.5(4 Укр)

Юрій Довган

ВІТЧИЗНЯНА Й УКРАЇНСЬКА ЗАРУБІЖНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРО ВІЙСЬКОВО-СТРАТЕГІЧНІ ПЛАНИ ДЕРЖАВ АНТАНТИ ЩОДО УКРАЇНИ (літо 1917 – січень 1918 рр.)

У статті з'ясовано, що аналіз військово-стратегічних планів держав Антанти щодо України у вітчизняній історичній науці показує поступальність накопичення знань і продовження сучасною історичною наукою традицій українських істориків в еміграції. Обґрунтовано тезу, що вітчизняною історіографією проаналізовано еволюцію ставлення держав Антанти до України, досліджено мотивацію їх політики. Досліджено, що основними причинами уваги держав Антанти до України в період Центральної Ради були необхідність утримання Південно-західного та Румунського фронтів у разі виходу з війни Росії; можливість залучення національно-визвольного руху в Україні до боротьби не лише проти Центральної держави, але й проти більшовиків; унеможливлення поширення на Україну впливу Німеччини; боротьба між Антантою, Росією та Центральними державами за джерела сировини й продовольства; важливість міцної стабільної України як тилу Румунії; погляд на Україну як на нову демократичну силу, здатну стати чинником рівноваги в Східній Європі, важливого з точки зору вирішення питання загальної європейської безпеки.

Ключові слова: історіографія, зовнішня політика, “українське питання”, Україна, Антанта.

Актуальність теми статті визначається об'єктивною необхідністю узагальнити роботу істориків щодо осмислення досвіду національного державного будівництва взагалі, міжнародних відносин України в період Української революції зокрема. Політика держав Антанти справила суттєвий вплив на долю української національної державності. Без її вивчення неможливо реконструювати й осмислити історію державності України початку ХХ століття. З іншого боку, ставлення Франції, Великої Британії та США до державності України дає можливість об'єктивно оцінити перебіг і наслідки Версальського світооблаштування.

Історіографічне осмислення праць про міжнародне становище українських національно-державних утворень 1917–1920 рр. назріло давно. Воно визначається також необхідністю й можливістю подолання однобічних ідейно-концептуальних підходів до вітчизняної історії, зумовлених тривалим пануванням комуністичної ідеології. Об'єктивний аналіз й оцінка наукових досліджень покликані сприяти поглибленню теоретичного рівня праці істориків, підвищенню якості конкретних наукових розвідок. Дослі-

джувана проблема й тема української державності 1917–1920 рр. загалом тривалий час не могли знайти об'єктивного висвітлення саме через значний вплив особистих ідейно-політичних переконань авторів чи пануючу в державі ідеологічну доктрину.

Аналіз політики Франції, Великої Британії та США щодо України часів Центральної Ради знайшов відображення як у спеціальних дослідженнях вітчизняних та емігрантських українських істориків, так і загальних роботах з історії України, української революції 1917–1920 рр., громадянської війни в Росії, міжнародних відносин періоду Першої світової війни. Його започаткували у своїх працях провідні діячі українського національного руху 1917–1920 рр. М.Грушевський, В.Винниченко, І.Мазепа, Д.Дорошенко, О.Шульгин, О.Доценко та ін. У них подано широкий фактичний матеріал, що відображає події того часу й надає можливість аналізувати розвиток зовнішньополітичної діяльності УНР; цитовано важливі державно-політичні документи, які із часом були втрачені; збережено дух тієї драматичної епохи.

Характеризуючи проблему становлення державності в цілому, ці праці торкаються й питань зовнішньої політики Центральної Ради. Вони свідчать про те, що налагодження контактів з представниками країн Антанти складало один з важливих напрямів діяльності Генерального секретаріату з листопада 1917 до січня 1918 рр. Метою української влади було прагнення пояснити союзникам позицію Центральної Ради щодо здобуття автономії України та заручитися їхньою підтримкою в цьому питанні. З іншого боку, у працях діячів Центральної Ради аналізуються причини та мотивації зацікавленості західних демократій у налагодженні відносин з Україною. Так, Д.Дорошенко відзначав, що увагу західних дипломатів до України привернув процес українізації війська, що розгорнувся з літа 1917 р. Військові агенти Англії й Франції були свідками розпаду та втрати боєздатності російською армією, у той час як українці створювали національні військові частини й здавалися готовими захищати свої кордони [6, с.232]. Хоча, на думку Д.Дорошенка, виходу України на міжнародну арену до певного часу заважав соціалістичний максималізм лідерів УЦР, що призвело до втрати можливості встановлення взаємин із західними демократіями, і маневрування між ними й Четверним союзом у майбутньому [7, с.214]. Цю думку поділяє З.Стефанів, який зазначає, що за допомогою українських військ союзники мали надію втримати російський фронт проти Центральних держав, а далі – і відбудувати Росію [12, с.396].

У той час як М.Грушевський, Д.Дорошенко, П.Христюк, В.Винниченко, І.Мазепа та інші діячі українського національного руху торкалися проблем зовнішньополітичної орієнтації Центральної Ради побіжно, їм приділено більше уваги в спеціальних працях О.Шульгина [27; 28; 31; 32]. Як свідчать дослідження, присвячені політичній діяльності О.Шульгина [1, с.332; 9, с.79], протягом усього часу державотворчих зусиль України він проводив послідовну лінію на союз з країнами Антанти та намагався залучитися їхньою підтримкою для зміцнення української державності.

За інформацією О.Шульгина, уже весною й особливо влітку 1917 р. представники Антанти почали рахуватися з українським національним рухом, але як із силою негативною, оскільки вбачали в ньому німецькі інтриги з метою послаблення й розчленування Росії. Автор повідомляє про свої контакти в липні-жовтні 1917 р. з представниками Франції (у тому числі послом Франції в Росії Нулансом, головою французької військової місії в Києві генералом Нісселем), Англії, США, Румунії, головою чеського комітету Т.Масариком. За його словами, союзники в той час не йшли далі збирання інформації про Україну та з'ясування прагнень українського керівництва [28, с.56].

Представником держав Антанти, хто “вперше щиро і з бажанням дізнатися правду підійшов до нашого руху”, О.Шульгин називає французького журналіста Ж.Пелісьє [28, с.57]. Роль Ж.Пелісьє в пропаганді української національної справи та його вплив на політику Франції щодо України проаналізовано в дослідженнях Г.Цвенгроша та В.Косика [26; 17; 29].

Зокрема, як показав В.Косик, до революції українського питання для французького уряду не існувало. Коли ж воно постало на порядок денний Російської держави – найближчої союзниці Франції у війні, французький уряд тривалий час не мав об'єктивної інформації про Україну, що було надзвичайно важливо для прийняття ним зважених рішень. До листопада 1917 р. французькі представники на Сході Європи не розуміли українського питання й інформували свій уряд про нього доволі скупо та суб'єктивно, під впливом російських і польських інформацій. Жан Пелісьє, що прибув в Україну в середині липня 1917 р. із завданням зібрати інформацію про український національний рух, добре розумів українське питання й був прихильником автономії України. Однак об'ємний звіт, який він підготував 15 вересня 1917 р., відповідальні керівники політичного відділу МЗС отримали лише 5 грудня 1917 р., коли ситуація в Україні була вже зовсім іншою [17, с.12].

Активізація відносин з представниками держав Антанти, за словами О.Шульгина, була безпосередньо пов'язана з падінням петроградського Тимчасового уряду й приходом до влади більшовиків. Принципи, зафіксовані в III Універсалі Центральної Ради, у цілому відповідали інтересам союзників. Вони відмежовували Україну від більшовиків, одночасно проголошуючи вірність демократичній федеративній Росії, а саме такою союзники прагнули її бачити. У цей час з боку держав Антанти почали лунати пропозиції фінансової й технічної допомоги Україні. Однак український уряд передумовою прийняття такої допомоги ставив визнання України Англією та Францією [27, с.508].

Як зазначав П.Христюк, англійці першими почали розглядати українську справу з точки зору її військової користі для воєнних дій союзників, а вже пізніше й французи стали дивитися на справу з погляду військових інтересів, а не “німецьких інтриг”. У зв'язку з очікуваним виходом Радянської Росії зі світової війни, невідкладним завданням держав Антанти наприкінці 1917 р. було збереження Східного фронту шляхом залучення до його оборони всіх можливих сил. За інформацією П.Христюка, плани держав Антанти щодо України зводилися до того, щоб утворити з українців кілька корпусів, які разом із чехословацькими полками, сформованими з австрійських полонених і мобілізованих чехів-колоністів з України, а також поляками зайняли найважливіші в стратегічному відношенні пункти на Румунському та Південно-західному фронтах і таким чином утримували б на цих фронтах певну кількість німецько-австрійських військ [25, с.92]. Аналогічну інформацію подає І.Нагаєвський [21, с.338].

Думку про увагу держав Антанти до України як до допоміжної сили, необхідної для утримання Східного фронту після розпаду російської армії, підтримує переважна більшість як емігрантських, так і сучасних вітчизняних дослідників. Як підкреслює Н.Городня, у зв'язку з очікуваним виходом Радянської Росії зі світової війни, воєнне становище на фронтах складалося для держав Антанти надзвичайно несприятливо. Ішлося вже не про те, яким чином країнам Антанти найкраще розбити Німеччину, а про те, щоб уникнути поразки. Прихід до влади в Росії більшовиків розглядався в урядах Антанти як загроза сепаратного миру Росії з Німеччиною. Тож невідкладним завданням держав Антанти ставало залучення для його оборони всіх можливих сил. У результаті наради між представниками французького, англійського й американського урядів, що відбулася 21 листопада 1917 р., було вирішено покласти основну надію на Румунію та її союзників, сформованих з національних частин колишньої Російської держави. Серед них була й Україна [3, с.20; 2, с.7].

Інший сучасний дослідник – О.Кучик [19, с.53] – пояснює причини зацікавленості держав Антанти Україною розвалом Російської держави й активними діями більшовиків, що змушувало керівництво держав Антанти розглядати українське питання з позицій вирішення питання загальної європейської безпеки. Дослідник робить слушне зауваження, що дослідження української справи вимагає всебічного розгляду з урахуванням не лише англо-, франко-, американсько-російських стосунків, а й взаємовідно-

син Великобританії, Франції, США всередині Антанти та їхнє ставлення до Польщі, Румунії, Чехословаччини як взаємопов'язаного комплексу, що справляв вплив на процеси в Східній і Центральній Європі.

Так, М.Держалюк підтримує думку про важливість більшовицького фактора в політиці держав Антанти того періоду та вважає, що серед причин зацікавленості ними УНР були й такі: 1) можливість залучення національно-визвольного руху в Україні до боротьби не лише проти Центральних держав, але й проти більшовиків, якщо вони виведуть Росію з війни; 2) стурбованість західноєвропейських держав екстремізмом більшовиків і необхідність протистояти Півночі за допомогою України; 3) боротьба між Антантаю, Росією та Центральними державами за джерела сировини й продовольства, центром якої виявилася Україна [5, с.164–165].

На думку О.Мироненка [20, с.279, 281], мета Антанти щодо України полягала в досягненні кількох завдань: зірвати мирні переговори більшовиків із Центральними державами; не допустити виходу Росії з війни; відвернути загрозу її суцільної більшовизації; уникнути того, щоб такий величезний продовольчий район, як Україна, потрапив до рук Німеччини; не допустити виходу з війни Румунії через позицію Центральної Ради.

Деякі автори вважають, що Центральна Рада привернула увагу інших держав своєю демократичною політикою й утриманням порядку в Україні [11, с.78]. Така ідеалізація діяльності Центральної Ради є характерною для перших років незалежності України. М.Держалюк робить дещо інший акцент, більш реалістичний: народно-демократичні перетворення в УНР відповідали інтересам демократії (на противагу політиці більшовиків) [5, с.166].

У споминах Генерального секретаря з продовольчих справ М.Ковалевського [15, с.426], крім уже вказаних причин зацікавленості держав Антанти Україною, підкреслювалася важливість України для військового становища Румунії. Так, першою офіційною особою, яка приїхала до Києва після проголошення III Універсалу, був румунський головнокомандувач генерал Коанду. Його мета полягала в отриманні з України продовольства для румунської армії, яка в результаті німецького наступу була відрізана від своїх інтендантських баз і голодувала [15, с.427]. Отже, відзначається увага держав Антанти до України як до країни, здатної вирішити нагальні продовольчі проблеми румунської армії.

Зі слів М.Ковалевського, голова французької дипломатичної місії до Києва (з кінця листопада 1917 р.) генерал Табуї вважав, що “ціль французької політики в українській справі полягає не в тім, щоб Україна автоматично перебрала російські зобов'язання супроти держав Антанти, але в тім, щоб на Сході витворилася нова сила, яка була б співчинником рівноваги в цій частині Європи і щоб ця нова сила, Україна, ще під час цієї війни довела, що йде тими самими шляхами, що й демократичні держави Заходу” [15, с.429–430]. Важливим для французької дипломатії було також те, щоб новоутворена Українська держава не підпала під вплив Центральних держав. Тож, на думку автора, було б дуже поверховим говорити, що французькі представники в Києві висували на перший план зміцнення фронту українськими військовими частинами. Справа тримання фронту проти Німеччини виникала як логічний наслідок планового французько-українського порозуміння [15, с.430].

В.Косик також відзначав інтерес Румунії до України та його вплив на формування політики Франції. Так, генерал Табуї був підпорядкований шефові французької військової місії в Румунії генералові Бертело. Через Ясси він попросив Париж дати йому інструкції для дій у двох можливих ситуаціях: проголошення самостійності України й захоплення України більшовиками. Париж спочатку заборонив втручатися у “внутрішню боротьбу в Росії” і підтримувати будь-який “політичний сепаратизм”. Однак генерал Бертело наполягав на тому, що Україна є тилом румунського фронту, тому необхідно підтримати прагнення українців, щоб вони не потрапили під впливи Німеччини

або Леніна. У разі наступу німців на румунському фронті союзники повинні мати змогу відступати через Україну аж до Дону й Кавказу [17, с.23].

Зокрема, В.Косик відзначає ще дві ідеї, поширені на той час серед військових і дипломатичних представників Франції: можливість згуртувати здорові сили довкола некомуністичних центрів на півдні Росії (Дон, Кавказ, Бессарабія, Україна) з метою втримати фронт і відновити в усій Росії лад, зруйнований більшовиками [17, с.20]. Праці В.Косика являють значну цінність, оскільки написані на матеріалах закордонних архівів, передусім архіву Міністерства закордонних справ Франції, які тривалий час були недоступні вітчизняним дослідникам.

Сподівання діячів Антанти на участь України в боротьбі на Східному фронті не були безпідставними. Певні обіцянки із цього приводу давав Генеральний Секретар з військових справ С.Петлюра, а саме – створення за три місяці 300-тисячної української армії, її участь у боротьбі проти Німеччини разом з дивізіями румунів, донських козаків під керівництвом французьких офіцерів. Представники Антанти були схильні довіряти таким обіцянкам. Коли ж прем'єр-міністр Румунії генерал Авареску висловив сумнів у реальності союзу України з Антантою, його було знято з посади [16, с.68–72; 30, с.297–299]. Рішенням 23 листопада Генеральний Секретаріат об'єднав Південно-західний і Румунський фронти в єдиний Український фронт і підпорядкував його своєму керівництву [3, с.24; 2, с.9]. Як відзначав Д.Дорошенко, формування українських національних частин, а потім створення за угодою зі ставкою в Могилеві Українського фронту було сприйняте представниками французького командування як заходи для продовження війни у формі оборони української території від австро-німецького вторгнення [8, с.72]. Отже, хитання й нерішучість Центральної Ради в справі мирних переговорів, постійні заяви про необхідність порозуміння із союзниками давали їм надії на утримання України у війні, незважаючи на заяви Центральної Ради про прагнення до найшвидшого досягнення миру.

Деякі сучасні дослідники [13, с.147; 3, с.21–23; 10, с.60–64] вважають, що французький інтерес до України був пов'язаний з присутністю на її території значних збройних сил чехословацького легіону, який у грудні 1917 р. отримав статус союзницьких сил під французьким командуванням. Відзначається існування угоди між керівництвом УНР і чехословацьких збройних сил, підписаної орієнтовно в другій половині грудня 1917 р., про спільні дії на фронті проти Центральних держав. Однак після проголошення Центральною Радою Четвертого Універсалу її було розірвано чеською стороною.

Дослідники відмічають найбільшу активність щодо УНР з боку Франції. В.Косик пов'язував її з впливами генерала Бертело, який спостерігав погіршення ситуації в Україні й вимагав від французького уряду рішення про визнання і допомогу УНР [17, с.29]. Н.Городня пояснює активність Франції приналежністю України до французької сфери впливу, що було офіційно зафіксовано в угоді між Англією та Францією від 23 грудня про розподіл сфер впливу в Росії [3, с.34].

У дослідженнях О.Підгайного, І.Нагаєвського, О.Копиленка, В.Косика, Н.Городньої, М.Держалюка, інших учених аналізуються українсько-французькі переговори стосовно фінансової та технічної допомоги УНР з боку Франції. В.Косик указує на те, що український уряд невдовзі після проголошення УНР попросив у Франції технічну й фінансову допомогу, а також визнання, а французькі представники, інформуючи про це свій уряд, не мали спільної думки із цього приводу [17, с.18]. Хоча переважна більшість дослідників вважає, що ініціатором допомоги була французька сторона, аналізує французькі пропозиції на адресу Генеральних секретарів УНР з фінансів, міжнародних і військових справ, причини безуспішності переговорів із цього приводу.

За інформацією І.Нагаєвського, уже в листопаді 1917 р. французький посол Нуланс у Петрограді запропонував Генеральному секретарю фінансів УНР Х.Туган-Барановському позику Україні від приватних індустріальних кіл Франції, за допомогою якої

Україна мала дістати необхідні військові матеріали для оборони. Автор висловлює жаль, що українські соціалісти не скористалися із цієї пропозиції через підозрілість до французьких капіталістів. Зрештою, вважає він, українські соціалісти зовсім не думали про творення своєї армії, будучи переконані, що соціалісти всіх країн скасують свої армії й запанує всесвітній соціалістичний рай на землі. Ця наївна віра була причиною відмови від позики, що могла б розв'язати великі труднощі, а з іншого боку, поволі впроваджувала б Україну в сім'ю західних демократичних народів, оскільки промислові магнати Франції не допустили б до повної ізоляції й блокади України в 1918–1919 рр. [21, с.339].

За спогадами М.Ковалевського, генерал Табуї виробив план допомоги Українській державі з боку Франції й з боку інших демократичних держав. Він запропонував допомогу французькими фахівцями, що мали своїм досвідом посилити діяльність українських міністерств, передусім у сфері залізничного транспорту й фінансів. Франція була готова негайно надати Україні першу позику в сумі 10 млн доларів, надалі їхній обсяг мав зрости [15, с.430].

Як показала Н.Городня, пропозиції фінансової та технічної допомоги лунали неодноразово з кінця листопада та впродовж грудня 1917 р. Українське керівництво не використало жодної з них, залишивши їх без відповіді. Генеральний Секретаріат свідомо затягував час. Нерішучість українського керівництва, відсутність у нього твердої лінії в питаннях війни й миру пояснюються складними обставинами воєнного часу, у яких відбувалося становлення української державності, а також боязню керівництва УНР потрапити у фінансову залежність від держав Антанти. Така позиція, вважає дослідниця, мала негативні наслідки для подальшої боротьби за державність України. Хоч у разі прийняття допомоги та продовження участі у війні УНР, напевно, і не змогла б протистояти натиску австро-німецьких військ, безпосередня участь самостійної України у воєнних діях надала б їй статусу воюючої держави та права на участь у повоєнній мирній конференції і таким чином могла б суттєво змінити її статус у міжнародному співтоваристві [3, с.27, 45].

Протилежну думку висловлює М.Держалюк, який позитивно оцінює ухилення Центральної Ради від пропозиції Антанти створити 100-тисячну армію й активно виступити проти Німеччини й Австро-Угорщини. Оскільки це могло призвести до загострення відносин України із Центральними державами з непередбачуваними для неї наслідками. Антанта заохочувала Україну до війни проти Центральних держав, щоб не допустити їх до українського продовольства й сировини, однак відмовлялася визнати її як державу, у той час як першочергове завдання, що стояло перед Україною, полягало в припиненні війни й пошуках шляхів для міжнародного визнання [5, с.165–166].

Чимало дослідників (Н.Городня, М.Держалюк, О.Кучик) приділяють особливу увагу переговорам між представниками УНР й усіх чотирьох великих держав – Франції, Англії, Італії та США – у Яссах у січні 1918 р. Так, на основі аналізу архівних матеріалів та опублікованих документів Яської конференції Н.Городня показала, що союзники усвідомлювали складне становище України, однак прагнули хоч тимчасово утримати її у війні для покращення загальної ситуації на фронті. В Яссах вони зробили останню спробу вдержати її від підписання сепаратного миру, вимагаючи від неї ввійти в стосунки з країнами, утвореними на території Російської держави, і Румунією для формування суцільного фронту проти Центральних держав; постачати продовольством Румунію, реорганізувати за допомогою союзників збройні сили, достатні не тільки для забезпечення внутрішнього порядку в країні, а й для захисту України від атак ззовні. Від прийняття цих умов мало залежати визнання союзниками незалежності країни, фінансової допомоги та військового співробітництва. Проте постанова УЦР від 22 січня про надання повноважень своїй делегації в Бресті на підписання мирного договору із Центральними державами призвела до краху яських переговорів й усіх заходів союзницької дипломатії щодо утримання України у війні [3, с.41].

Українські дослідники в еміграції не обходили увагою питання про контакти України з державами Антанти. Прикладом такого підходу є праця А.Жуковського й О.Субтельного [11]. Натомість у сучасній навчальній літературі з історії України не приділяється достатньої уваги ні відносинам між представниками країн Антанти й УНР часів Центральної Ради, ні мотивам, що спонукали країни Антанти до встановлення відносин з УНР. Серед окремих загальних праць, що аналізують мотивацію країн Антанти до України, виділяється робота Я.Грицака [4, с.123]. У ній зазначається, що саме неспроможність і небажання Росії продовжувати війну спонукали уряди Англії й Франції перенести свою увагу на Україну як на потенційний осередок військового опору німецькому й австро-угорському натискові на Сході.

У радянській історіографії висвітлення питання про політику країн Антанти щодо України з ідеологічних і політичних міркувань не отримало об'єктивного роз'яснення. Зовнішньополітична активність Антанти відображена в роботах І.Кулика, О.Карпенка, Д.Шашевського, І.Хміля [18; 14; 23; 24] та інших дослідників. Серед них виділяється праця Р.Симоненка [22], яка характеризується надзвичайно широкою на той час базою дослідження. Водночас, перебуваючи під сильним ідеологічним тиском, дослідник не міг вийти за межі офіційної доктрини. Учений піддає нищівній критиці політику США, спрямовану на підтримку антибільшовицьких сил в Україні, а зовнішньополітичний курс УЦР кваліфікує як зраду інтересів українських трудящих і змову з міжнародним імперіалізмом [22, с.101]. Одночасно обстоюється теза про прагнення західних держав розчленувати Російську державу, використовуючи для цього український національно-визвольний рух.

Таким чином, аналіз дослідження питання про військово-стратегічні плани держав Антанти щодо України (літо 1917 – січень 1918 рр.) у вітчизняній історичній науці показує поступальність накопичення знань і продовження сучасною історичною наукою найкращих традицій українських істориків в еміграції. Вітчизняна історіографія проаналізувала еволюцію ставлення держав Антанти до України, дослідила мотивацію їхньої політики. Серед основних причин уваги держав Антанти до України в період Центральної Ради виділяються такі: необхідність утримання Південно-західного та Румунського фронтів у разі виходу з війни Росії; можливість залучення національно-визвольного руху в Україні до боротьби не лише проти Центральних держав, а й проти більшовиків; унеможливлення поширення на Україну впливу Німеччини; боротьба між Антантою, Росією та Центральними державами за джерела сировини й продовольства; важливість міцної стабільної України як тилу Румунії; погляд на Україну як на нову демократичну силу, здатну стати чинником рівноваги в Східній Європі, важливого з точки зору вирішення питання загальної європейської безпеки.

1. Гончар Б. М. Олександр Шульгин – перший міністр закордонних справ незалежної України / Б. М. Гончар // Історичний календар. – 2004. – Вип. 10. – С. 332–351.
2. Гончар Ю. Б. Україна часів Центральної Ради в політиці Франції, Великобританії і США (березень 1917 – квітень 1918) / Ю. Б. Гончар, Н. Д. Городня, В. М. Павленко. – К. : Бланк-Прес, 2000. – 34 с.
3. Городня Н. Д. Політика країн Антанти та США щодо державності України в 1917–1919 роках : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 “Всесвітня історія” / Н. Д. Городня. – К. : Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, 1996. – 180 с.
4. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Грицак. – 2-ге вид. – К. : Генеза, 2000. – 358 с.
5. Держалюк М. С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. / М. С. Держалюк. – К. : Оріяни, 1998. – 240 с.
6. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 : у 2 т. Т. 1 : Доба Центральної Ради / Д. Дорошенко. – К. : Темпора, 2002. – 321 с.
7. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 рр.) / Д. Дорошенко. – Мюнхен : Укр. вид-во, 1969. – 543 с.
8. Дорошенко Д. Война и революция на Украине / Д. Дорошенко // Революция на Украине по воспоминаниям белогвардейцев. – М. ; Л., 1930. – С. 64–98.

9. Дутчак Г. О. Олександр Шульгин – засновник української дипломатії доби УНР / Г. О. Дутчак // Науковий вісник дипломатичної Академії України. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 79–82.
10. Євсєєнко І. Співробітництво Т. Г. Масарика з Центральною Радою / І. Євсєєнко // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах “Україна–Чехія”. – К., 1999. – Ч. 1. – С. 60–64.
11. Жуковський А. Нарис історії України / А. Жуковський, О. Субтельний. – Львів : Вид-во Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка у Львові, 1992. – 230 с.
12. Історія українського війська / за ред. І. Тиктора. – Львів, 1936. – Ч. III.
13. Камінський Є. Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.03 “Історіософія” / Є. Є. Камінський. – К. : Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Укр. ін-т міжнар. відносин, 1993. – 547 с.
14. Карпенко О. Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918–1920 / О. Ю. Карпенко. – Львів : Вища школа, 1964. – 254 с.
15. Ковалевський М. При джерелах боротьби : спомини, враження, рефлексії / М. Ковалевський. – Інсбрук, 1960. – 720 с.
16. Копиленко М. Зовнішня політика Центральної Ради / М. Копиленко, О. Копиленко // Політика і час. – 1992. – № 11. – С. 68–72.
17. Косик В. Політика Франції щодо України (березень 1917 – лютий 1918) / В. Косик // Український історик. – 1979. – № 1–4. – С. 5–32.
18. Кулик І. Провал підступних планів іноземного імперіалізму проти Радянської України / І. Кулик. – К. : Держполітвидав, 1953. – 104 с.
19. Кучик О. С. Україна в зовнішній політиці Антанти (1917–1920 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 “Військова історія” / О. С. Кучик. – Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2001. – 190 с.
20. Мироненко О. М. Світоч української державності: політико-правовий аналіз діяльності ЦР / О. М. Мироненко. – К. : Друкарня МВС України, 1995. – 328 с.
21. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Укр. письменник, 1993. – 413 с.
22. Симоненко Р. Г. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України в 1919 році (Паризька мирна конференція і антирадянська інтервенція в Україні) / Р. Г. Симоненко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 440 с.
23. Сташевський Д. Провал антирадянської політики міжнародного імперіалізму (1917–1924) / Д. Сташевський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 135 с.
24. Хміль І. С. З прапором миру крізь полум'я війни. Дипломатична діяльність Української РСР (1917–1920) / І. С. Хміль. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 355 с.
25. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції, 1917–1920 : у 2 т. / П. Христюк. – Відень, 1921. – Т. 2. – 204 с.
26. Цвенгрош Г. Визнання Францією Української Народної Республіки і роль Жана Пелісьє / Г. Цвенгрош // Українська державність: історія і сучасність : матеріали наук. конф. – К., 1993. – С. 207–209.
27. Шульгин О. Доба Центральної Ради / О. Шульгин // Енциклопедія українознавства. – К., 1995. – С. 508.
28. Шульгин О. Політика: державне будівництво України і міжнародні справи / О. Шульгин. – К., 1918. – С. 56–57.
29. Kosyk W. La Politique de la France a l'égard de l'Ukraine: mars 1917-fevrier 1918 / W. Kosyk. – Paris, 1981.
30. Pidhainy O. S. The Formation of Ukrainian Republic / O. S. Pidhainy. – Toronto ; New York, 1966. – P. 297–299.
31. Choulguine A. L'Ukraine et le cauchemar rouge / A. Choulguine. – Paris : les massacres en Ukraine, 1927.
32. Choulguine A. L'Ukraine, la Russie et la Puissance de l'Entente / A. Choulguine. – Berne, 1918. – 57 p.

В статтє установлено, що аналіз воєнно-стратегічних планов государств Антанти относительно Украины в отечественной исторической науке показываєт поступательность накопления знаний и продолжение современной исторической наукой традиций украинских историков в эмиграции. Обосновано тезис, что отечественной историографией проанализировано эволюцию государств Антанти относительно Украины, исследованы мотивы их внешней политики. Исследовано, что основными причинами внимания государств Антанти к Украине в период Центральной Рады были необходимость содержания Юго-западного и Румынского фронтов в случае выхода из войны России; возможность привлечения национально-освободительного движения в Украине к борьбе не только против Центральных держав, но и против большевиков; предотвращения распространения на Украину влияния Германии; борьба между Антантой, Россией и Центральными державами за источники сырья и продовольствия; важность прочной стабильной Украины как тыла Румынии; взгляд на Украину как на новую демократическую силу, способную стать фактором равновесия в Восточной Европе, важного с точки зрения решения вопроса общей европейской безопасности.

Ключевые слова: историография, внешняя политика, “украинский вопрос”, Украина, Антанта.

The paper found that the analysis of military and strategic plans of the Entente against Ukraine in the Soviet historical science shows as progressive accumulation of knowledge and extension of modern historical science the traditions of Ukrainian historians in exile. Substantiates the thesis that national historiography analyzes the evolution of the attitude of the Entente powers to Ukraine, studied the motivation of their policies. Investigated that the main causes of the Entente attention to Ukraine during the Central Council was the need for the maintenance of the Southwest and the Romanian front in the event of war with Russia, the possibility of the involvement of the national liberation movement in Ukraine to fight not only against the Central Powers, but also against the Bolsheviks, prevent the spread of influence of Germany in Ukraine, the struggle between the Entente, Russia and the Central Powers for the sources of raw materials and food, the importance of Ukraine as a stable solid rear Romania; view Ukraine as a new democratic force that could be a factor of equilibrium in Eastern Europe, are important in the address the issue of common European security.

Keywords: historiography, foreign policy, "Ukrainian question", Ukraine, the Entente.

УДК 329.8 (477)

ББК 66.62

Андрій Міщук, Мар'яна Міщук

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УРП-УСРП: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ

Стаття присвячена аналізу стану наукової розробки проблеми суспільно-політичної діяльності Української радикальної партії, однієї з найбільш активних у політичному відношенні партій в соціально-політичному житті Західної України в 1918–1926 рр. Показано, що ґрунтовне висвітлення політичної історії України, у тому числі й суспільно-політичної діяльності УРП-УСРП, було розпочато лише після утвердження державної незалежності нашої країни. Недостатнє вивчення цієї проблеми та її наукова й суспільно-політична актуальність вимагають подальшого предметного опрацювання, яке сприятиме більш поглибленому засвоєнню історико-політологічної спадщини УРП-УСРП.

Ключові слова: стаття, політичне життя, політичні сили, політична партія.

На території Західної України у 20–30 рр. ХХ ст. діяли десятки партій і громадських організацій. Найбільшим авторитетом серед українського населення користувалися політичні сили національно-державницького табору, адже визначальним чинником суспільно-політичного життя на західноукраїнських землях зазначеного періоду стала боротьба за незалежність.

Помітну роль у формуванні ідеології національно-визвольного руху відіграла Українська радикальна партія (далі – УРП), яка з 1926 р., унаслідок об'єднання з волинською групою Української партії соціалістів-революціонерів, стала називатись Українською соціалістично-радикальною партією (далі – УСРП).

В умовах польського окупаційного режиму, перебуваючи на легальному становищі, УРП-УСРП виражала національні інтереси українського народу. Радикальна партія зуміла поєднати у своїй програмі проблеми національного та соціального визволення українців. Її стратегічною метою була боротьба за соборну суверенну Українську державу. Досвід УРП-УСРП набуває особливої актуальності в контексті сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні. Потреба вивчення указаної проблематики зумовлена також відсутністю наукових праць, де було б цілісно досліджено радикальну партію. Варто відзначити, що з усіх найвпливовіших західноукраїнських політичних сил міжвоєнного періоду УРП-УСРП залишається найменш дослідженою.

Тому неупереджений аналіз історіографічної бази дослідження даної проблеми сьогодні становить значну наукову цікавість. Межі джерельної бази, її склад і характер установлюються проблематикою й характером дослідження.

Сучасне розуміння партій почало формуватися в ХІХ – на початку ХХ ст. Методологічні конструкції розроблені в класичних теоріях М.Вебера, Р.Міхельса, М.Острогорського. Серед вітчизняних дослідників у галузі партіології слід відзначити А.Колодій, М.Кугутяка, І.Монолатія, М.Москалюка, Ю.Остапця, А.Пахарева, С.Рябова, Ю.Шведу.